

ΤΟ ΜΑΪΟ ΤΟΥ 1991 το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών εισηγήθηκε προς το Υπουργείο Πολιτισμού, και στη συνέχεια προς τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού, τη διοργάνωση ενός προγράμματος πιλότου με το γενικό τίτλο "ΜΑΝΗ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ". Κύριος στόχος ήταν η γνωριμία και προβολή της ιστορικής φυσιογνωμίας της εξαιρετικά ενδιαφέρουσας και ιδιόμορφης αυτής περιοχής της χώρας μας, που δίκαια μπορεί να χαρακτηριστεί ως "εθνικός τόπος" ή "ανοικτό μουσείο". Η πρόταση βασίστηκε στο ερευνητικό πρόγραμμα "ΟΙΚΙΣΜΕΝΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΗ ΜΑΝΗ", το οποίο διεξάγεται στο ΚΝΕ/ΕΙΕ από το 1984 κ.ε., από ομάδα εργασίας με επιστημονικό υπεύθυνο τον υπογράφοντα. Στην οικονομική στήριξη αυτού του προγράμματος έχουν μετάσχει η Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας, το Υπουργείο Πολιτισμού και ο Ε.Ο.Τ.

Η πρόταση ευτύχησε να γίνει αποδεκτή και να ενισχυθεί οικονομικά και οργανωτικά από τους προαναφερθέντες φορείς και από την Περιφέρεια Πελοποννήσου. Τον Ιούνιο 1992 συγκροτήθηκε ειδική ομάδα εργασίας αποτελούμενη από τη Διευθύντρια του ΚΝΕ/ΕΙΕ κ. Λουκία Δρούλια, τον Διευθυντή Ερευνών ΚΝΕ/ΕΙΕ και υπεύθυνο του προγράμματος "Ιστορική μελέτη των Οικισμών της Ελλάδος, 15ος-20ος αι.", κ. Βασίλη Παναγιωτόπουλο, τον αρχιτέκτονα - εθνολόγο Γιάννη Σαΐτα και τις ερευνήτριες κυρίες Ιόλη Βιγγοπούλου, Ευγενία Δρακοπούλου και Ράνια Πολυκανδριώτη, συνεργάτριες του ερευνητικού έργου του ΚΝΕ/ΕΙΕ "Ξενογλωσσα περιηγητικά κείμενα για τη Ν.Α. Ευρώπη και την Ανατολική Μεσόγειο, 15ος-19ος αι." Ως επίτροπος του προγράμματος ορίστηκε η κ. Μαίρη Μιχαηλίδου, εκπρόσωπος του Υπουργείου Πολιτισμού, επικουρούμενη από την κ. Τέτη Χατζηνικολάου. Από το Μάιο του 1993 συνεργάστηκε και ο κ. Γιώργος Τόλιας, ιστορικός.

Από τον Ιούλιο του 1992 προχώρησε με ταχείς ρυθμούς η προετοιμασία των τριών κύριων δραστηριοτήτων του προγράμματος, δηλαδή της Έκθεσης ιστορικού υλικού, των πρότυπων περιηγήσεων - ξεναγήσεων, και της Διεθνούς Επιστημονικής Συνάντησης.

A. Η Έκθεση ιστορικού υλικού με τίτλο “ΠΕΡΙΗΓΗΤΕΣ ΣΤΗ ΜΑΝΗ 15ος-19ος αι.”, εγκαινιάστηκε στις 17 Ιουλίου 1993 στο Ιστορικό Εθνολογικό Μουσείο Μάνης, στον Πύργο Τζανετάκη Γρηγοράκη στην Κρανάη Γυθείου, από τον τότε Αντιπρόεδρο της Κυβέρνησης κ. Τζαννή Τζαννετάκη.

Το εκθεσιακό υλικό προήλθε από τις σημαντικότερες δημόσιες και ιδιωτικές συλλογές. Μέσα από τα χειρόγραφα, έντυπα και εικαστικά έργα, τα ιστορικά κειμήλια, τους παλαιούς χάρτες και τις σημερινές χαρτογραφήσεις των δρομολογίων εβδομήντα περίπου ξένων περιηγητών επιδιώχθηκε να αναδειχθούν οι αμφίδρομες σχέσεις της Ευρώπης με τη χερσόνησο της Μάνης από την ευρωπαϊκή “Αναγέννηση” μέχρι τον προηγούμενο αιώνα.

Η Έκθεση, πέρα από τη συνεχή ιστορικογεωγραφική της διάρθρωση, εστίασε σε δύο σημαντικά θέματα, που παρουσιάστηκαν ως ιδιαίτερες ενότητες: 1ον) το έργο της Γαλλικής Επιστημονικής Αποστολής του Μοριά (1829-1832) που αναφέρεται στη Μάνη και 2ον) τον παραδοσιακό κοινωνικο-στρατιωτικό σχηματισμό με τις οχυρές εγκαταστάσεις των μπέηδων, των καπετάνιων και των γενών στις διάφορες τοπικές ενότητες της χερσονήσου. Σε ένα άλλο τμήμα εκτέθηκαν νεότερα βιβλία για τη Μάνη. Ένας αναλυτικός εικονογραφημένος δίγλωσσος κατάλογος 142 σελίδων στα ελληνικά και αγγλικά συμπλήρωσε την Έκθεση.

Η υποδοχή και η ανταπόκριση που συνάντησε η Έκθεση συντέλεσαν ώστε να συνεχίζεται η λειτουργία της για τέταρτο ήδη έτος. Μεγάλο μέρος του υλικού της προβλέπεται να αποτελέσει τον πυρήνα του υπό σύσταση Μουσείου της Μάνης.

Το Νοέμβριο του 1993, παράλληλα με την Έκθεση στο Γύθειο, λειτούργησε και στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη των Αθηνών μια Έκθεση εντύπων και χαρτών με τίτλο “ Η Μάνη σε σπάνια βιβλία της Γενναδείου Βιβλιοθήκης, 16ος-19ος αι.”. Οργανώθηκε από το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του ΕΙΕ σε συνεργασία με τη Διεύθυνση της Βιβλιοθήκης.

B. Ο κύκλος των πρότυπων μορφωτικών εκδρομών με ξεναγήσεις στη Μάνη αποβλέπει στο να παρουσιάσει την ιστορική φυσιογνωμία του τόπου και να φέρει τον σημερινό επισκέπτη ή τον μελετητή σε άμεση επαφή με τη φύση, την ιστορία, την παράδοση, τη ζωή και τα έθιμα των ανθρώπων της Μάνης. Με τον τρόπο αυτό επιχειρείται η διάδοση ενός εναλλακτικού ποιοτικού τουρισμού, φιλικού προς το περιβάλλον και την τοπική κοινωνία. Έχουν σχεδιαστεί τέσσερις έως οκτώ διαφορετικές πορείες με διάρκεια από μία έως πέντε ημέρες. Ειδικευμένοι ξεναγοί θα οδηγούν

Έλληνες και αλλοδαπούς τόσο στα ίχνη των περιηγητών όσο και στους οικισμούς, τα μνημεία και τα αξιοθέατα, συμπεριλαμβανομένων και των ορεινών του Ταύγету.

Ξεναγήσεις του είδους αυτού πραγματοποιήθηκαν ήδη δοκιμαστικά τον Ιούλιο του 1993, με την ευκαιρία των εγκαινίων της Έκθεσης στο Γύθειο, και το Νοέμβριο του 1993 στη διάρκεια της Επιστημονικής Συνάντησης.

Γ. Η διεθνής Επιστημονική Συνάντηση με τίτλο: "ΠΕΡΙΗΓΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ: ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ" πραγματοποιήθηκε στο Λιμένι της Αρεόπολης από τις 4 έως τις 7 Νοεμβρίου 1993. Περιελάμβανε 38 ανακοινώσεις από 26 Έλληνες και 12 αλλοδαπούς ομιλητές.

Ένα μεγάλο μέρος των ανακοινώσεων εστίασε στις καταθέσεις περιηγητών, που ταξίδεψαν στη Μάνη και στο Μοριά, μεμονωμένοι ή ενταγμένοι σε στρατιωτικές, επιστημονικές και άλλες αποστολές. Ορισμένες πιο αξιόπιστες και αυθεντικές, άλλες πιο ευφάνταστες και "πλαστές", μερικές πιο σύντομες και στοιχειώδεις, άλλες ιδιαίτερα ακριβείς, διεξοδικές και εμπειριστατωμένες, οι μαρτυρίες αυτές δίνουν τα διαθλασμένα είδωλα του φυσικού, ιστορικού και μνημειακού χώρου καθώς και των αντίστοιχων ιστορικών συνθηκών. Επιπλέον, είτε ανήκουν στο χώρο της ταξιδιωτικής φιλολογογίας ή των εικαστικών απεικονίσεων είτε περνούν στο χώρο των αντικειμενικότερων καταγραφών και τεκμηριώσεων, οι μαρτυρίες αυτές αποκαλύπτουν τις οπτικές γωνίες και τους τρόπους με τους οποίους η ευρωπαϊκή συνείδηση αλλά και τα συμφέροντα των διαφόρων δυνάμεων προσέγγισαν τον ιδιότυπο χώρο της Μάνης.

Αρκετές από τις ανακοινώσεις πραγματεύθηκαν ή σχολίασαν ευρύτερα ζητήματα, που σχετίζονται με τις δράσεις και τις στάσεις των περιηγητών, λογίων και άλλων ειδικών, καθώς και με τις μετέπειτα χρήσεις του έργου τους. Ορισμένες αναφέρθηκαν στις δυνατότητες που παρέχονται σήμερα για την ανάδειξη και τη χρήση της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ένα ιδιαίτερο τμήμα της Συνάντησης ήταν αφιερωμένο στο έργο και στους απόηχους της Γαλλικής Αποστολής στο Μοριά (1829-1832) και διοργανώθηκε με τη συνεργασία του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών, του Εθνικού Κέντρου Ερευνών Γαλλίας και ορισμένων γαλλικών πανεπιστημίων, που τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούν το ερευνητικό έργο "Η επιστημονική ανακάλυψη της Μεσογείου - Οι Αποστολές της Αιγύπτου, της Αλγερίας και του Μοριά".

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΑΪΤΑΣ

Οι τριάντα οκτώ ανακοινώσεις της Συνάντησης διαρθρώθηκαν σε τέσσερις θεματικές ενότητες, που αντιστοιχούν στα μέρη στα οποία οργανώνονται και τα κείμενα του παρόντος τόμου:

1. Πέμπτη 4/11/93, απογευματινή συνεδρία, πρόεδρος η κ. Λουκία Δρούλια: Ο ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ, με έξι ανακοινώσεις.

2. Παρασκευή 5/11/93, απογευματινή συνεδρία, πρόεδρος η κ. Βάσω Μέντζου: Ο ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΒΡΑΧΟΣ. Η ΔΙΕΙΣΔΥΣΗ, με ένδεκα ανακοινώσεις.

3. Σάββατο 6/11/93, πρωινή συνεδρία, πρόεδρος ο κ. Στέλιος Παπαδόπουλος: Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΜΟΡΙΑ. ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ, με δέκα ανακοινώσεις. Απογευματινή συνεδρία, πρόεδρος ο κ. J. Tucco- Chala: Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΜΟΡΙΑ. ΟΙ ΑΠΟΗΧΟΙ, με πέντε ανακοινώσεις.

4. Κυριακή 7/11/93, πρωινή συνεδρία, πρόεδρος ο κ. Ελευθέριος Αλεξάκης: Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ, με δύο ανακοινώσεις, ΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΙΣ. Η ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ, με τέσσερις ανακοινώσεις.

Η έκδοση του βιβλίου έγινε δυνατή χάρις στην οικονομική βοήθεια του Υπουργείου Πολιτισμού, του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού και της Νομαρχίας Λακωνίας, προς τους οποίους εκφράζουμε θερμές ευχαριστίες. Ευχαριστίες οφείλουμε, επίσης, σε όλους όσους συνέβαλαν με την εμπειρία και πρόθυμη εργασία τους στην πραγματοποίηση τόσο της Επιστημονικής Συνάντησης, όσο και στην έκδοση των Πρακτικών της.

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΣΑΪΤΑΣ

MANI. ITINÉRAIRE CULTUREL

AU MOIS DE MAI 1991, l'Institut de Recherches Néohelléniques (IRN) de la Fondation Nationale de la Recherche Scientifique (FNRS) a déposé auprès du ministère de la Culture, puis de l'Organisme National Hellénique du Tourisme (ONHT), une proposition d'organisation d'un programme pilote intitulé "Mani. Itinéraire culturel". L'objectif essentiel en était de faire connaître et de promouvoir l'espace historique et naturel de cette région grecque extrêmement originale et intéressante, qui peut à juste titre être qualifiée de "site national" ou de "musée à ciel ouvert". Cette proposition s'appuyait sur les travaux du programme de recherche intitulé "Habitat et société dans le Magne", mené au INR/FNRS depuis 1984 par un groupe de travail sous la direction scientifique de l'auteur de ces lignes. Ce programme avait bénéficié entre autres du soutien financier du Secrétariat Général de la Recherche et de la Technologie, du ministère de la Culture et de l'ONHT.

La proposition a été acceptée et a pu bénéficier du soutien financier et matériel des organismes précités et de la Région du Péloponnèse. En juin 1992 a été constitué un groupe de travail spécial composé de Mme Loukia Droulia, directrice du IRN/FNRS, de MM. Vassilis Panayotopoulos, directeur de recherches au INR/FNRS et responsable du programme "Etude historique du peuplement de la Grèce du XVe au XXe siècle, et Yanis Saïtas, architecte et ethnologue, et de Mmes Ioli Vingopoulou, Evgénia Drakopoulou et Rania Polycandrioti, chercheurs participant au travail de recherche du IRN/FNRS sur "Les récits de voyages en langue étrangère concernant le sud-est de l'Europe et la Méditerranée orientale, XVe-XIXe siècles". Mme Mary Michaelidou, représentante du ministère de la Culture, a été désignée comme commissaire de ce programme, la suppléance étant assurée par Mme Téli Hatzinicolaou. En mai 1993, M. Georges Tolia, historien, s'est joint à ce programme.

A partir du mois de juillet 1992, la préparation des trois activités principales de ce programme a progressé à un rythme accéléré: Exposition de matériel historique, Excursions guidées originales, Rencontre Scientifique Internationale.

A. L'Exposition de matériel historique, intitulée "Les voyageurs dans Mani, XVe-XIXe siècles", a été inaugurée le 17 juillet 1993 au Musée ethnologique et historique de Mani, dans la tour Tzanetaki Grigoraki, à Cranae (Gythion), par M. Tzannis Tzannetakis, alors vice-président du gouvernement.

Le matériel exposé provenait des collections publiques et privées les plus

importantes. A travers les manuscrits, les imprimés et les oeuvres figuratives, les objets précieux historiques, les cartes anciennes et les relevés actuels du parcours de soixante-dix voyageurs étrangers environ, on a cherché à mettre en évidence les relations mutuelles qui unissaient l'Europe à la presque île du Magne, de la Renaissance au siècle dernier.

Au-delà de son organisation historico-géographique suivie, l'Exposition focalisait l'intérêt sur deux questions importantes, présentées comme deux unités particulières: 1) l'oeuvre de l'Expédition Scientifique française de Morée (1829-1832) qui se rapporte au Magne, et 2) la configuration socio-militaire traditionnelle des beys, des capétans et des clans dans les différentes unités locales de la presque île. Une autre section exposait des livres plus modernes sur le Magne. Un catalogue détaillé et illustré de 142 pages, en grec et en anglais, complétait cette exposition.

L'accueil réservé à cette Exposition et son écho dans le public ont fait qu'elle se poursuit depuis quatre ans. Une grande partie du matériel exposé devrait constituer le noyau du futur Musée du Magne.

En novembre 1993, parallèlement à l'Exposition à Gythion, s'est ouverte à la Bibliothèque Gennadion à Athènes une exposition d'imprimés et de cartes intitulée "Le Magne dans les livres rares de la Bibliothèque Gennadion, XVIe-XIXe siècles". Elle était organisée par le IRN/FNRS, en collaboration avec la direction de la Bibliothèque.

B. Les excursions culturelles originales dans le Magne, accompagnées de guides, visent à présenter l'aspect historique du pays et à mettre le visiteur actuel ou le chercheur en contact direct avec la nature, l'histoire, la tradition, la vie et les coutumes des habitants du Magne. On essaie de cette manière de diffuser une alternative de tourisme de qualité, amical pour l'environnement et la société locale. Entre quatre et huit parcours différents ont été mis au point, d'une durée de un à cinq jours. Des guides qualifiés conduiront Grecs et étrangers sur les traces des voyageurs et dans les agglomérations, les monuments et autres lieux dignes d'être visités, y compris les sommets du Taygète.

Des visites guidées de ce type ont déjà été réalisées à titre expérimental en juillet 1993, à l'occasion de l'inauguration de l'Exposition à Gythion, et en novembre de la même année, pendant la Rencontre Scientifique.

C. La Rencontre Scientifique Internationale intitulée "Voyageurs et expéditions scientifiques: témoignages sur l'espace et la société de Mani", s'est tenue à Limeni (Aréopolis) du 4 au 7 novembre 1993. Trente huit communications y ont été entendues, présentées par 26 Grecs et 12 étrangers.

MANI. ITINÉRAIRE CULTUREL

Une grande partie des communications était centrée sur les récits des voyageurs ayant visité le Magne et la Morée, soit seuls soit comme membres d'expéditions militaires, scientifiques ou autres. Parfois authentiques et dignes de foi, parfois imaginatifs et inventifs, parfois brefs et rudimentaires, parfois très précis, détaillés et circonstanciés, ces témoignages offrent un reflet de l'espace naturel, historique et monumental de la région ainsi que des conditions historiques. Par ailleurs, qu'ils relèvent de la littérature de voyage ou des représentations figurées ou qu'ils passent dans le domaine des représentations objectives et documentées, ces témoignages dévoilent la perspective et la façon dont la conscience européenne et les intérêts des puissances de l'époque abordaient l'espace original qu'était le Magne.

Un certain nombre des communications ont traité ou commenté des questions plus vastes, en rapport avec les activités et les attitudes des voyageurs, gens de lettres et autres spécialistes, ou avec l'usage ultérieur qu'il a été fait de leur œuvre. Certaines autres se sont référées aux possibilités offertes aujourd'hui de mettre en valeur l'héritage culturel local.

Un secteur particulier de cette Rencontre était consacré à l'œuvre et aux répercussions de l'Expédition Scientifique française de Morée (1829-1832) et a été organisé en collaboration avec l'Institut français d'Athènes, le CNRS français et les universités françaises qui, depuis quelques années, travaillent sur le thème de "La découverte scientifique de la Méditerranée - Les expéditions d'Égypte, d'Algérie et de Morée".

Les trente huit communications de cette rencontre ont été réparties en quatre unités thématiques, auxquelles correspondent les parties du présent volume:

1. jeudi 4/11/1993, séance de l'après-midi, sous la présidence de Mme Loukia Droulia: *L'ESPACE ET LES MONUMENTS*, avec six communications.

2. vendredi 5/11/1993, séance de l'après-midi, sous la présidence de Mme Vasso Mentzou: *LE ROCHER STRATÉGIQUE. LA PÉNÉTRATION*, avec onze communications.

3. samedi 6/11/1993, séance du matin, sous la présidence de M. Stélios Papadopoulos: *L'EXPÉDITION SCIENTIFIQUE DE MORÉE. LES ORIGINES ET LES TRAVAUX*, avec dix communications. Séance de l'après-midi, sous la présidence de M. J. Tucoo-Chala: *L'EXPÉDITION SCIENTIFIQUE DE MORÉE. LES RÉTOMBÉS*, avec cinq communications.

4. dimanche 7/11/1993, séance du matin, sous la présidence de M. Elefthérios Alexakis: *L'HÉRITAGE CULTUREL*, avec deux communications. *ATTITUDES ET RÉSISTANCES. LA DIMENSION LITTÉRAIRE*, avec quatre communications.

La publication de cet ouvrage a été rendue possible grâce au soutien financier du Ministère de la Culture, de l'Organisme National Hellénique de Tourisme et de la

YANIS SAÏTAS

Prefecture de Laconie, auxquels nous adressons nos plus chaleureux remerciements. Nos remerciements vont également à tous ceux qui ont contribué, en apportant leur expérience et leur dynamisme, à la réalisation de la Rencontre Scientifique aussi bien que de la publication de ses Actes.

YANIS K. SAÏTAS